

ЦІННОСТІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

VALUES OF CONSTITUTIONALISM: THEORETICAL ASPECTS

Савчук К.Ю.,

студентка V курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Герасимов Г.І.,

студент V курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кравчук В.О.,

студент V курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Конституціоналізм – визнаний на міжнародному рівні всіма розвиненими державами рівень розвитку суспільства, досконалий правовий правопорядок сучасності. Це система знань політико-правового характеру, предмет дослідження якої становлять фундаментальні цінності демократії, обґрунтування необхідності встановлення конституційного ладу, аналіз історії і практики конституційного розвитку держави, їх груп і світового співтовариства.

Модель конституціоналізму, як конвергенція рис національних систем, за загальним правилом не має загальноприйнятого формулювання, дотримуючись якого будь-яка держава має право з гордістю проголошувати панування конституціоналізму. Однак завжди існували і будуть існувати генетично сформовані суспільством і окремими індивідами базові ідеали, верховні цінності, які детермінують наявність або відсутність у державі органічного конституціоналізму.

У статті проаналізовано сформовані теоретичні підходи до визначення конституціоналізму, досліджено його риси крізь призму притаманних йому імперативів, здійснено порівняння вітчизняної теоретико-прикладної дефініції цього терміну з американськими посиленнями. Статтю присвячено насамперед визначенню аксіом органічного конституціоналізму, серед яких найбільш важливі – сутнісні, субстанціональні стосунки між такими широкомасштабними факторами людської життєдіяльності, як свобода, власність і демократія.

Зокрема, здійснено розмежування та градацію аксіом свободи та демократії як вирішальних ідеалів конституціоналізму, досліджено недоліки наявного в Україні уявлення про конституціоналізм як декларативну фікцію. Секрет механізму дієвості конституціоналізму розкрито через забезпечення свободи ринкових відносин, приватної власності, високий рівень мобільності та соціальних транзакцій як рушіїв економічного зростання. Саме рівень економічного розвитку є лакмусом рівня панування конституціоналізму. Спираючись на існуючу «статистику занепаду» України, проілюстровано приклад США як взірця, до якого ми повинні прагнути в якості основного завдання на наступні десятиліття (і більше).

Ключові слова: конституціоналізм, демократія, свобода, капіталізм, соціальна динаміка.

Constitutionalism – the internationally recognized level of development of society by all developed countries, the perfect legal order of today. It is a system of knowledge of political and legal nature, the subject of which is the fundamental values of democracy, justification of the need to establish a constitutional order, analysis of the history and practice of constitutional development of the state, their groups and the world community.

The model of constitutionalism, as a convergence of features of national systems, as a general rule, there is no generally accepted form, following which any state has the right to proudly proclaim the rule of constitutionalism. However, there have always been and will always be genetically formed by society and individuals basic ideals, supreme values, which determine the presence or absence of organic constitutionalism in the state.

The article analyzes the formed theoretical approaches to the definition of constitutionalism, explores its features through the prism of its inherent imperatives, compares the domestic theoretical and applied definition of this term with existing American references. The article is devoted primarily to the definition of axioms of organic constitutionalism, among which should be considered the most important – the essential, substantial relationship between such large-scale factors of human life as freedom, property and democracy.

In particular, the delimitation and gradation of axioms of freedom and democracy as decisive ideals of constitutionalism have been made, the shortcomings of the existing notion of constitutionalism in Ukraine as a declarative fiction have been studied. The secret of the mechanism of effectiveness of constitutionalism is justified by ensuring freedom of market relations, private property, a high level of mobility and social transactions as drivers of economic growth. As is well known, the level of economic development is the litmus test of the level of constitutionalism. Based on the existing "statistics of decline" of Ukraine, the example of the United States is illustrated as a model to which we should strive as a priority for the coming decades (and more).

Key words: constitutionalism, democracy, freedom, capitalism, social dynamics.

Постановка проблеми та її актуальність. Питання конституціоналізму завжди твердо стояло перед державами, які прагнули та прагнуть панування права у суспільстві. Не дивно, що поруч з еволюцією людини це питання набуло не лише статусу полемічної дискусії, а й ключа для вирішення практичних недоліків існуючих правових систем. Більшість авторитетних науковців визнають, що саме побудова органічного конституціоналізму зможе вирішити проблему суспільства і окремого індивіда: яким чином має функціонувати людство, щоб досягти щастя?

В Україні проблема панування конституціоналізму стоїть особливо гостро, оскільки реалії вказують на абсолютну невідповідність діючого ладу потребам індивіда.

Зважаючи на історію становлення України як незалежної держави, її радянське минуле, зовсім не дивні такі стратегічні помилки в понятті конституціоналізму.

Ухвалений 1996 року Основний Закон незалежної України був популістським, «низькопробним» і старомодним пропорційно до цінностей її тодішніх укладачів. Якщо уявити, що його приймав Медісон та Адамс, то з упевненістю можна стверджувати, що Конституція не була б побудована соціалістичними початками. Адже саме в цьому вбачається глибинний недолік трактування конституціоналізму в Україні. Вивчення його генетичних ідей має прикладну, практичну доцільність, враховуючи наявне протистояння декларативно проголошеного капіталізму ідейно затвердженому соціалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування та розвитку конституціоналізму досліджувалися українськими вченими правниками, зокрема Ю. Барабашем, І. Бойком, В. Ковальчуком, А. Крусян, В. Речицьким. Але, зважаючи на нинішню системну ерозію правової системи, питання залишається відкритим.

Мета – вивчення наявних недоліків вітчизняного поняття «конституціоналізму» крізь призму реалізації його базових ідей.

Для реалізації зазначеної мети ми ставили перед собою завдання проаналізувати ідейні цінності органічного конституціоналізму та охарактеризувати їх вплив на розвиток всієї правової системи.

Виклад основного матеріалу. Згідно одного з відомих тлумачень дефініції «конституція», вона є основним законом держави, визначає суспільний і державний лад, виборчу систему, принципи організації та діяльності державних органів, основні права й обов'язки громадян [1, с. 266]. Хибність такого визначення полягає в тому, що Конституція насамперед покликана проголошувати і забезпечувати панування органічного конституціоналізму, поняття якого генетично просякнута основними цінностями капіталізму. Враховуючи наведене вище, практичніше було б лаконізувати це тлумачення на зразок «американської Конституції» для підсилення емоційного ефекту. Так, пропонуємо визначати конституцію прокламацією свободи, ринку та соціальної динаміки, детермінованих демократією.

У понятті органічного конституціоналізму традиційно виділяють американський та європейський, які вважаються витоками і формульрами для всіх існуючих конституційних конструкцій. Згідно теорії американського конституціоналізму серцевину конституції становить інтелектуальна свобода, підприємництво і ринок за мінімальної участі потенційно небезпечної держави. Водночас європейський конституціоналізм характеризується одвічними вигуками – демократія та свобода, при цьому перше детермінує друге (саме в такому порядку) [2, с. 67].

У теорії американського конституціоналізму свобода є рушієм соціальної динаміки. Демократія ж містить насамперед політичне змістовне забарвлення конституціоналізму, бо ставить рамки свободи. Основу існування в суспільстві органічного конституціоналізму становить активність, дієвість людей між собою як цілісний організм, а інститути влади як гаранті демократії перетворюються на «тіньові сегменти», як би це утопічно не звучало для України, де «тіньовий характер» має зовсім не влада.

Американський конституціоналізм утверджує свободу, з якої походить демократія, а не навпаки. Народовладдя генетично зумовлено свободою, адже існування демократії можливе виключно серед вільних і рівних суб'єктів спільноти. Тому в органічному конституціоналізмі саме свобода, а не демократія є пріоритетним об'єктом охорони та захисту [3, с. 23].

Демократії в органічному конституціоналізмі відводиться відповідальне, але не головне місце. Про це свідчить Конституція України. На демократію в нас точно ніхто не зазіхає, її наявність не ставиться під сумнів, враховуючи війновничий і вольовий перебіг історії нашого державотворення, включаючи сьогоднішнє (адже ми все ще на етапі становлення). Чому ж тоді ми все ще не стали Сполученими Штатами, на які припадає 20% світової економіки, які виробляють найбільше у світі товарів і послуг, досягають найбільшого ВВП на планеті, які є мрією більшості наших (і не тільки) громадян за мірилом добробуту та відсотковим відношенням щастя? Штати майже для всіх європейців є символом необмежених можливостей і величезного шансу, що його має в собі капіталізм у його щонайкласичнішій іпостасі [4, с. 55].

Вся конституційна система спирається на свободу ринку як першочерговий критичний чинник капіталізму в найглобальнішому понятті цього терміну. Цілком можна

погодитися з думкою Фрідріха фон Гайєка, який вважав, що сучасне життя вимагає свободи попиту й пропозиції на ринках навіть більше, ніж демократії. Наприкінці своєї кар'єри він рекомендував обмежувати народоправство в тих випадках, коли демократія ризикує стати загрозливою для свободи ринкових трансакцій [5, с. 361].

Це означає утвердження в державі кожному окремому суб'єкту потенційної можливості вступити в обіг цінностей в межах своїх можливостей, не ставлячи стартових і кінцевих перепон, що й ідентифікує свободу. В центрі всесвіту завжди стояв окремий індивід як незмінний критерій визначення потреб суспільства. Чим більша кількість автономних суб'єктів матиме свободу в задоволенні своїх планів, амбіцій та інтересів, тим кращим обіцяє бути сумарний загальнонаціональний ефект (США як взірць).

Беручи до уваги вражене коронавірусом сьогоднішнє та критичний стан світової економіки, саме США виявилися основною мішенню поширення пандемії до вселенських масштабів. Чому так? Тому що високоєфективне функціонування капіталістичного організму зумовлює максимальний рівень соціальної динаміки та взаємодії індивідів у круговороті виробленої продукції і наданих послуг, посилення соціальних трансакцій, що і є показником істинного панування конституціоналізму в суспільстві та державі.

Поруч зі свободою перманентно діє імператив толерантності, який виконує службову функцію інструменту ефективного функціонування першого. Держава, яка істинно проголошує конституціоналізм як вираз верховенства права в суспільстві, бере на себе беззаперечне зобов'язання утримуватися від притаманного їй споконвічного прагнення у все втручатися і все регламентувати, підлаштовуючи регулятори під уніфіковані стандарти [6, с. 162]. Терпимість до панування в соціумі різномаття як з боку окремих індивідів, так і з боку держави як владної структури є запорукою духовного, політичного та економічного зростання [7, с. 39].

Найяскравішим досягненням американців вважаємо те, що люди цієї країни придумали вислів «робити гроші» (to make money). Жодна мова світу не володіє можливістю передати сутність цієї ідіоми. З давніх-давен люди вважали багатство статичним – його можна було забрати, успадкувати, впросити, поділити, подарувати. Американці стали першими, хто усвідомив, що багатство виключно створюється, до того ж презюмовано рівним серед рівних.

Як влучно зазначає Айн Ренд, там, де люди можуть вільно вступати в торгові взаємини, де верховним суддею є розум, виграє найкращий товар, найкраща організація праці, перемагає людина з найвищим розвитком і раціональністю суджень, там рівень створеного людиною перетворюється в рівень її відродження. Вираз «робити гроші» став основою моралі цієї частини людства, бо вони прийняли той факт, що капіталізм – єдина система, яка дозволяє людям досягти виробничого достатку, а ключ до капіталізму – особиста свобода. Але саме за ці слова деградує та ниці культури з пережитками кошунства та соціалізму інших континентів ненавидять Америку [8, с. 184].

Висновки. Конституційні норми можуть і будуть діяти як ефективний регулятор лише за умови, що їх зміст відповідатиме фундаментальним психологічним установкам людини. Здебільшого саме тому права людини в Хартії засадничих прав Євросоюзу (2000) називаються фундаментальними правами. Конституціоналізм називається органічним насамперед за все, тому що відповідає потребам суспільства, співзвучний із покликком окремих індивідів. Однак вся ця агонія пошуку перфекціонізму у визначеннях конституціоналізму втрачає свій глибокий сенс у суспільстві, не здатному осягнути його цінності. Саме тому розвиток індивіда, інтелектуальне зростання окремих осіб і нації загалом є ключем до повноправного існування конституціоналізму, де найвищим і водночас простим визнається верховенство права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови: в 11 т. / ред. коллег. І.К. Білодід (голова) та ін. К. : Наукова думка, 1970-1980. С. 266.
2. Бориславська О.М. Формування європейської моделі конституціоналізму: від ідеї до конституційної системи правління. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2018. С. 67.
3. Речицький В.В. Прості цінності конституціоналізму. Конституційна асамблея: політико-правові аспекти діяльності. *Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів*. № 7. 2012. С. 23.
4. Зануссі К. Час помирати: Спогади, роздуми, анекдоти. Харків : Фоліо, 2013. С. 55.
5. Штрик В. Кризис в контексте: демократический капитализм и его противоречия // *Политика в эпоху жесткой экономии*. М. : Изд-во Высшей школы экономики, 2015. С. 361.
6. Денкэн Ж.-М. Политическая наука / Ж.-М. Денкэн. М. : МНЭПУ, 1993. С. 162.
7. Речицький В.В. Імператив толерантності: витоки і становлення / В. Речицький // *Філософія права і загальна теорія права*. 2016. № 1-2. С. 39.
8. Айн Ренд. Капіталізм: Невідомий ідеал. // *Capitalism: The Unknown Ideal* // *Замітки про історію американського вільного підприємництва*. 1966, С. 184.